

Několik úvah k otázce určování pravomoci na základě kritéria místní příslušnosti soudů v řízeních s mezinárodním prvkem

JIŘÍ ZEMAN, ASISTENT SOUDCE
ÚSTAVNÍHO SOUDU ČR, BRNO

Jak plyne z internetové databáze rozhodnutí Ústavního soudu a zejména Nejvyššího soudu¹ – konkrétně jde o usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2010, sp. zn. 29 Cdo 1578/2008, o usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 29 Cdo 20/2012 a usnesení Ústavního soudu z 1. 11. 2012, sp. zn. IV. ÚS 3778/12² – soudy se zabývaly otázkou hodnocení okolností rozhodných pro posouzení jejich pravomoci (respektive příslušnosti) ve smyslu ust. § 37 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním.³ Pro stručnost – a vzhledem k zaměření tohoto článku – budíž ke zmiňované soudní práci uvedeno, že společnost Honba (jako žalobkyně) se domáhala vůči společnosti Nomura (jako žalované) nahrazení projevu vůle.⁴ Řízení, jak se podává z rekapitulační části odůvodnění citovaného usnesení Ústavního soudu, bylo nakonec zastaveno a společnosti Honba byla uložena povinnost zaplatit společnosti Nomura náklady řízení; společnost Nomura totiž namítla nedostatek pravomoci českých soudů, neboť pravomoc v právě rekapitulovaném případě byla odvozena od místní příslušnosti soudu vztahující se k pohledávce společnosti Nomura, kterou ale tato zahraniční právnická osoba v průběhu soudního řízení postoupila. Podle právního názoru Nejvyššího soudu, vyjádřeného právě v usnesení sp. zn. 29 Cdo 1578/2008, z něhož obecné soudy v rekapitulované věci vyšly, je nutné pravomoc českých soudů ve smyslu § 37 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním zkoumat v zásadě na počátku řízení. Nicméně zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním váže podle Nejvyššího soudu pravomoc českých soudů v majetkových sporech na to, že je dána příslušnost těchto soudů,⁵ ovšem na rozdíl od § 11 odst. 1 o. s. ř. nestanoví, že pro určení příslušnosti jsou až do skončení řízení rozhodné okolnosti existující v době zahájení řízení.⁶ Z toho Nejvyšší soud v citovaném usnesení sp. zn. 29 Cdo 1578/2008 dovodil, že nebyla-li v době podání návrhu na zahájení řízení pravomoc českých soudů dána,

ale byla dána v době, kdy soud o podaném návrhu rozhodoval, pak kvůli nedostatku pravomoci v době podání návrhu nelze přikročit k zastavení řízení. Ve shora citovaném usnesení sp. zn. 29 Cdo 20/2012 pak Nejvyšší soud následně v souladu se svým právním názorem již jen odkázal na závěry Vrchního soudu v Praze a Městského soudu v Praze: „[P]okud byla místní příslušnost a současně pravomoc dána v době vydání rozhodnutí, [p]latí i naopak, že není podstatné, zda někdy v průběhu řízení příslušnost a tedy i pravomoc byla, ale že ovšem nyní již příslušnost a pravomoc dána není, protože žalovaná postoupila svou pohledávku, od níž se místní příslušnost a tedy pravomoc odvíjela.⁷ Vzhledem k tomu, že občanský soudní řád (vyjma ustanovení § 11 odst. 1, jehož použití ovšem Nejvyšší soud v projednávané věci vy-

¹ Srov. k tomu databázi rozhodnutí Nejvyššího soudu a databázi rozhodnutí Ústavního soudu: Databáze rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu [databáze online]. Brno (Česko) : Nejvyšší soud, 2010 – 2013 [citováno 1. 8. 2013]. Dostupné z URL <<http://www.nsoud.cz/>> a Databáze rozhodnutí a stanovisek Ústavního soudu [databáze online]. Brno (Česko) : Ústavní soud, 2006 – 2013 [citováno 1. 8. 2013]. Dostupné z URL <<http://nalus.usoud.cz/>> dále jen „databáze NALUS“.

² Citovaná usnesení přitom vzešla z jednoho soudního řízení vedeného mezi společností Honba, s. r. o. se sídlem v Tuřanech – Bysni (dále jen „společnost Honba“) a společností Nomura Principal Investment plc., se sídlem v Londýně, Spojené království Velké Británie a Severního Irsku („dále jen společnost Nomura“).

³ Srov. zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním“).

⁴ Zmiňovaný projev vůle měl spočívat v učinění veřejného návrhu smlouvy o koupi akcií.

⁵ Podle komentáře [Pokorný, M. *Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním: komentář*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 58 (komentář k ustanovení § 37) se příslušností podle § 37 odst. 1 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním míní příslušnost místní podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“ nebo jen „o. s. ř.“).

⁶ Komentář k občanskému soudnímu řádu; David L. – Ištváněk F. – Javůrková, N. – Kasíková, M. – Lavický, P. a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. Díl 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 44–46, bod 1–6 (komentář k ustanovení § 11). V souvislosti s § 11 zmiňuje, což je pro tento článek významné, že zde jde o vyjádření zásady trvání příslušnosti (*perpetuatio fori*). Splnění podmínek věcné a místní příslušnosti soud podle komentáře zkoumá v okamžiku zahájení řízení. Řízení tak proběhne před soudem, pro jehož místní a věcnou příslušnost byly v okamžiku zahájení řízení splněny podmínky, i když později došlo k jejich změně (tyto změny nejsou rozhodné). Místní příslušnost soud zkoumá jen na začátku řízení, kdežto splnění podmínek věcné příslušnosti soud zkoumá kdykoliv během řízení, avšak v souladu se zásadou *perpetuatio fori*, jsou pro něj rozhodné ty podmínky věcné příslušnosti, existující v době zahájení řízení (parafrazováno podle bodu 1–2 na straně 44 naposledy citovaného komentáře).

⁷ Text uzavřený hranatou závorkou citoval ve svém usnesení sp. zn. 29 Cdo 20/2012 již Nejvyšší soud. Ze strany autora článku tak jde o převzatou citaci.

loučil) nestanoví, že takto založená místní příslušnost trvá po celou dobu řízení a současně tomu, že společnost svou pohledávku v roce 2007 postoupila, je postup soudu, který (...) řízení (...) zastavil, správný (...).“ Nejvyšší soud se tedy v citovaných usneseních pokusil vypořádat s jednou z podmínek pro určení příslušnosti a tím i pravomoci českých soudů v řízení s mezinárodním prvkem. Jeho právní názor ovšem podle mě, jak se pokusím vysvětlit níže, přináší svá úskalí.

Místní příslušnost jako kritérium mezinárodní příslušnosti (soudní pravomoci)

Již výše bylo naznačeno, že doposud účinná právní úprava zakotvená v ust. § 37 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním⁸ zakládá pravomoc českých soudů ve věcech majetkových tak, že jí váže na jejich příslušnost stanovenou podle českých právních předpisů.⁹ Obdobné pravidlo přitom obsahuje i § 27a JN,¹⁰ podle jehož odst. 1 pravomoc rakouských soudů v občanskoprávních věcech je dána, existuje-li místně příslušný soud, a to aniž by musely být splněny jakékoliv další podmínky. Toto obecné pravidlo se neuplatní, stanoví-li tak zákon nebo závazek plynoucí z mezinárodního práva veřejného. Citované ustanovení bylo do rakouské jurisdikční normy vtěleno zejména pod vlivem rakouských integračních snah, konkrétně v návaznosti na Bruselskou úmluvu a Luganskou úmluvu.¹¹ Pro námi sledované téma – tedy otázku okamžiku, k němuž má být určena příslušnost (pravomoc) – je ovšem zajímavé nejen toto ustanovení (respektive jeho vztah k dalším pravidlům zaneseným do rakouské jurisdikční normy), ale také vývoj, kterým prošla rakouská právní teorie a judikatura v minulých desetiletích, aby nakonec vyústila právě do podoby dnešního § 27a JN.

Protože rakouská právní úprava obecné pravidlo pro určení pravomoci a příslušnosti ve vztazích s mezinárodním prvkem až do novely provedené spolkovým zákonem WGN 1997 neobsahovala, vytvořilo se několik teoretických (a na ně navazujících judikatorních) konceptů tento stav překonávajících. Nejprve se uplatňovala tzv. teorie univerzality („*Universalitätstheorie*“), podle níž byla pravomoc rakouských soudů dána zásadně vždy, nestanovila-li zejména úprava mezinárodního práva veřejného jinak.¹² V rozhodnutí OGH¹³ z 18. 10. 1950, sp. zn. 10b 579/50 se proto mimo jiné výslovně uvádí, že „[pravomoc rakouských soudů – v originále ‚inländische Jurisdiktion‘] je tak dána, není-li vyloučena právním předpisem norem

mezinárodního práva veřejného nebo obecnou zásadou právní. Od zásady univerzality nutno odlišovat místní příslušnost soudů, která musí být naproti tomu určena vždy pozitivněprávně [volně citováno a přeloženo z němčiny]“. Takto široce vykládaná pravomoc rakouských soudů se ovšem záhy začala omezovat v tom směru, že pravomoc ve vztazích s mezinárodním prvkem nemůže být dána jen proto, že není v konkrétním případě (v konkrétní skupině případů) omezena, popř. vyloučena, ale k jejímu založení se začala vyžadovat existence „bližšího vztahu k tuzemsku“ („*Nahebeziehung zum Inland*“) či „dostatečně intenzivního vztahu k tuzemsku“.

⁸ Tento článek přitom nezohledňuje, že působnost citovaného ustanovení, respektive celého zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním je značně omezena, neboť zejména vzhledem ke členství České republiky v Evropské unii se místo tohoto zákona použijí předpisy evropského práva. I přes tuto skutečnost ovšem zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, jenž by měl nabýt účinnosti dne 1. 1. 2014 (dále jen „zákon č. 91/2012 Sb.“), tedy zákon, jímž bude zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním nahrazen, obsahuje v § 6 úpravu, podle níž je pravomoc českých soudů dána, jestliže existuje podle procesních předpisů pro řízení místně příslušný soud. Důvodová zpráva k zákonu č. 91/2012 Sb. (srov. sněmovní tisk číslo 364/0, IV. volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (od roku 2010), Důvodová zpráva, Zvláštní část, K § 6) přitom zdůrazňuje, že této právní úpravě se použije vždy, kdy zákon neupravuje pravomoc českých soudů jiným způsobem. Tato legislativní konstrukce tak již není omezena toliko na věci majetkové.

⁹ Podle důvodové zprávy k zákonu o mezinárodním právu soukromém a procesním (srov. sněmovní tisk číslo 145, III. volební období Národního shromáždění Československé socialistické republiky (1960–1964), Důvodová zpráva; B) Výklad osnovy, Část II, Oddíl 1) je v § 37 odst. 1 zachycena „dosud platná zásada, že tam, kde je dána příslušnost československých soudů v majetkových sporech, je dána jejich pravomoc“. Zákon č. 41/1948 Sb., o mezinárodním a mezioblastním právu soukromém, ani zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád) však takto výslovně formulované obecné pravidlo neobsahoval. Naopak zákon č. 111/1895 ř. z., tzv. jurisdikční norma, byla zrušena na území tehdejší Československé republiky k 1. 1. 1951 [dále jen „jurisdikční norma“; v Rakousku se jedná o stále účinný zákon RGBl. 111/1980, novelizovaný zatím naposledy spolkovým zákonem BGBl. I Nr. 158/2013, kdy v dalším textu budu rakouskou verzi jurisdikční normy označovat jako „JN“ nebo jako „rakouská jurisdikční norma“] obsahovala v § 99 pravidlo, podle něhož na osoby mající bydliště v tuzemsku mohla být podána žaloba pro majetkové nároky u každého soudu, v jehož obvodě se nalézá majetek těchto osob nebo předmět žalobou žádaný.

¹⁰ Ustanovení § 27a bylo do jurisdikční normy včleněno spolkovým zákonem BGBl. I Nr. 140/1997 (dále jen „WGN 1997“), a to s účinností od 1. 1. 1998.

¹¹ Jedná se o Úmluvu o příslušnosti a výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech ze dne 27. 9. 1968 (Bruselská úmluva) a o Úmluvu o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech z 16. 9. 1988 (Luganská úmluva).

¹² V literatuře (srov. tomu např. Buchegger W. In: Buchegger W. – Deixler-Hübner A. – Holzhammer R. *Praktisches Zivilprozeßrecht I : Streitiges Verfahren*. 6., überarb. Aufl. Wien: Springer, 1998, s. 12. ISBN 3-211-83182-7 a Matscher, F. In: Fasching, Hans W. [Hrsg.] *Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen*: [in vier Bänden]. Band 1, EGJN, JN, samt EuGVÜ/LGVÜ. 2., völlig neubearbeitete Aufl. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2000, s. 96–97 (zejm. bod 26). ISBN 3-214-04397-8). se ovšem lze setkat s jistou restrikcí naznačeného výkladu. Teorie univerzality nemusí být nutně chápána tak, že stát musí svoji pravomoc vykonávat. Měl by tak činit toliko, vyžaduje-li to ochrana jeho zájmů, zvláště na jeho území. Toto zpřesnění ale podle mého názoru – jak bude dále ukázáno – vlastně vede ke sblížení mezi teorií univerzality a dále vysvětlenou indikační teorií.

¹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Republiky Rakousko [Oberste Gerichtshof (dále jen „OGH“)] jsou dostupná online v Právním informačním systému Rakouska: Rechtsinformationssystem des Bundes (RIS) [databáze online]. Wien (Österreich): Bundeskanzleramt, 1997–2013 [citováno 1. 8. 2012]. Dostupné z URL <https://www.ris.bka.gv.at/Bund/> dále jen „databáze RIS“.

Vyžadovalo se tedy, aby konkrétní případ indikoval (odtud „*Indikationentheorie*“) bližší vztah k Rakousku.¹⁴ Z toho důvodu tedy OGH, například v právní větě ke svému rozhodnutí z 30. 6. 1982, sp. zn. 10b 581/82 mimo jiné vyslovil, že pravomoc rakouských soudů může být založena též úmluvou o prorogaci, nevylučuje-li to norma mezinárodního práva veřejného nebo výslovně vnitrostátní právní norma, a pokud zde existuje dostatečně úzký vztah k Rakousku.¹⁵

Důvodová zpráva ke spolkovému zákonu WGN 1997,¹⁶ kterým se mění mimo jiné rakouská jurisdikční norma, přitom výslovně upozorňuje na neblahé důsledky indikační teorie v právní praxi. Byl to totiž ve svém důsledku teprve OGH, jenž v jednotlivém případě mohl s konečnou platností určit, že daný spor nemá dostatečně silný vztah k Rakousku, což vedlo k odmítnutí žaloby.¹⁷ To se často odrazilo na celkovém výsledku sporu, neboť už jen vzhledem k délce do té doby proběhlého soudního řízení docházelo k promlčení. Tato situace se ovšem stala pro Rakousko z mezinárodně-politického hlediska neudržitelnou a vzhledem k tomu, že výše zmiňovaná Luganská úmluva vychází zásadně z kritéria místní příslušnosti a další podmínky pro stanovení pravomoci soudů jsou pro ni irelevantní, přistoupil rakouský zákonodárce ke změně koncepce určování pravomoci.

Pravidlo trvání příslušnosti a pravomoci

Podle § 29 JN věta první je každý soud v právních věcech, které u něj byly v souladu s právem (v originále „*rechtmäßigerweise*“) zahájeny (v originále „*anhängig gemacht werden*“), příslušným až do jejich skončení, byť by se okolnosti rozhodné pro určení příslušnosti na začátku řízení během tohoto řízení změnily. To ale neplatí v případě takových změn, na základě nichž osoba nabyla imunity nebo na jejichž základě byla právní věc odňata z působnosti řádných soudů. Podle literatury i judikatury¹⁸ se přitom zásada trvání příslušnosti zakotvená právě ve větě první § 29 JN uplatní při určení příslušnosti ve smyslu § 27a JN; mezinárodní příslušnost Rakouska, respektive pravomoc jeho soudů zůstane zachována i tehdy, odpadnou-li během řízení okolnosti zakládající místní příslušnost některého z rakouských soudů. Pro námi sledovaný problém se přitom nejvíce nepodstatným, s jakou terminologickou (i teoretickou) přesností rakouská právní věda k celé věci přistupuje. Pravomoc rakouských soudů rozhodovat spory s mezinárodním prvkem je navázána na jejich

místní příslušnost. Místní příslušnost rakouských soudů rovněž v jisté skupině případů zakládá (nebo naopak vylučuje!) sama o sobě mezinárodní příslušnost Rakouska, spočívající v případné subsumpci pod systém rakouského soudního systému.^{19,20} Proč to zmiňují? Ač to možná není na první pohled zcela zřejmé, v naznačeném vztahu mezi ust. § 27a a § 29 JN, tedy ve vztahu mezi mezinárodní příslušností, respektive místní příslušností na straně jedné a zásadou trvání příslušnosti na straně druhé se ukazuje, že je nutno rozlišovat – a Nejvyšší soud to podle mého názoru v usnesení sp. zn. 29 Cdo 1578/2008 zcela nečinní – mezi zásadou *perpetuatio fori* a zásadou *perpetuatio iurisdictionis*. Zatímco zásada *perpetuatio fori* se týká příslušnosti konkrétního soudu (tedy za příslušný se považuje ten soud, pro jehož příslušnost byly splněny podmínky v okamžiku zahájení řízení), zásada *perpetuatio iurisdictionis* se dotýká příslušnosti státu (k rozhodování je příslušný ten stát, pro jehož příslušnost byly splněny podmínky v době zahájení řízení). Podle čl. 82 B-VG²¹ veškerá soudní moc náleží Spolku. Rozsudky a usnesení se vyhláší a vyhotoví jménem Republiky. Podle čl. 81 Ústavy soudní moc [v České republice] vykonávají jménem republiky nezávislé soudy.²² Z právě uvedeného

¹⁴ Doposud uvedené poznámky k teorii univerzality a indikační teorii byly volně parafrázovány zejména podle Menzel, J. [Hrsg.] *Völkerrechtsprechung: ausgewählte Entscheidungen zum Völkerrecht in Retrospektive*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2005, s. 238 (zde zejm. poznámka pod čarou č. 240).

¹⁵ Volně parafrázováno podle právní věty vztahující se mimo jiné k rozhodnutí OGH z 30. 6. 1982, sp. zn. 1 Ob 581/82, tak jak je dostupná v databázi RIS.

¹⁶ Srov. tisk 898, XX. volební období Národní rady Republiky Rakousko (1996–1999), Důvodová zpráva – II. Zvláštní část – K článku VI (změna JN) – K bodu 2 (§ 27a JN).

¹⁷ Srov. W. Buchegger [Buchegger W. In: Buchegger W. – Deixler-Hübner A. – Holzhammer R. *Praktisches Zivilprozeßrecht I : Streitiges Verfahren*. 6., überarb. Aufl. Wien: Springer, 1998, s. 12. ISBN 3-211-83182-7] zmiňuje v kontextu onoho „bližšího vztahu“, že indikační teorie vyžadovala pro naplnění podmínek pravomoci tzv. „Justizbedürfnis“. O tom, zda taková „potřeba“ v konkrétním případě splněna byla, svědčila zpravidla místní příslušnost soudu společně s dalšími okolnostmi případu. Můžeme tedy dovést, že pro indikační teorii byla místní příslušnost (určená například podle výše zmíněného § 99 JN) jakousi vstupní podmínkou, po jejímž splnění se rozhodovalo, co dále.

¹⁸ Srov. k tomu například rozhodnutí OGH z 25. 5. 2004, sp. zn. 50b 114/04g, dostupné v databázi RIS či Ballon, O. J. In: Fasching, Hans W. [Hrsg.] *Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen*: [in vier Bänden]. Band 1, EGJN, JN, samt EuGVÜ/LGVÜ. 2., völlig neubearbeitete Aufl. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2000, s. 520.

¹⁹ Jindy může být založení mezinárodní příslušnosti Rakouska navázáno, kromě existující místní příslušnosti, též na splnění dalšího kritéria (například státního občanství).

²⁰ Parafrázováno podle Buchegger W. In: Buchegger W. – Deixler-Hübner A. – Holzhammer R. *Praktisches Zivilprozeßrecht I : Streitiges Verfahren*. 6., überarb. Aufl. Wien: Springer, 1998, s. 11–12.

²¹ Spolkový ústavní zákon Rakouska, BGBl. Nr. 1/1930, Bundesverfassungsgesetz (B-VG), dále jen „B-VG“ nebo „Ústava Rakouska“.

²² Vojtěch Šimíček in Šimíček, V.; Bahýřová L.; Filip, J. a kol. *Ústava České republiky: komentář*. Praha: Linde, 2010, s. 964 (komentář k článku 81) komentuje ústavodárcem zvolenou formulaci jednoduše tak, že soudy jsou státními orgány (organizačními složkami státu), nemají vlastní právní subjektivitu, a proto svoji činnost musí vykonávat jménem republiky. Heinz

je patrné, že jak v Rakousku, tak v Česku soudy vykonávají soudní moc nikoliv jménem svým, ale jménem svého státu. Proto musíme vyjít z toho – a z mezinárodního pohledu zvláště – že prioritní je mezinárodní příslušnost státu; to, že jménem státu rozhodují právě soudy (mající svoji pravomoc) je svým způsobem podružné, neboť tak činí pro stát.

V odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 1578/2008 se mimo jiné v této souvislosti výslovně praví: „Pravomoc českých soudů k projednání a rozhodnutí věci zkoumá soud zásadně na počátku řízení. Nejvyšší soud nicméně uzavírá, že ustanovení § 37 zákona č. 97/1963 Sb. váže pravomoc českých soudů v majetkových sporech na to, že je dána jejich příslušnost. Nestanoví však již, jak to činí ustanovení § 11 odst. 1 o. s. ř. (pro příslušnost soudu), že pro závěr o nedostatku pravomoci jsou až do skončení řízení rozhodné okolnosti, které tu jsou v době jeho zahájení.“ Není přitom sporu o tom, že oním „českým (původně československým) předpisem“, v souladu s nímž se stanoví příslušnost soudů, je občanský soudní řád. Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním k tomu nedodává žádnou další podrobnost, dokonce ani to ne, že se jedná o příslušnost místní.²³ Je pak ale podle mého názoru otázkou, proč by § 37 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním měl „stanovovat, že pro závěr o nedostatku pravomoci jsou až do skončení řízení rozhodné okolnosti, které tu jsou v době jeho zahájení“? Respektive přesněji, zda lze dovozovat něco ze skutečnosti, že zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním nic takového nestanoví? Podle mě nikoliv. Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním je (zjednodušeně řečeno) předpis obsahující mechanismus umožňující nalézt rozhodný právní řád pro ten který případ, respektive – s ohledem na právo na zákonného soudce – konkrétní orgán (soud), který bude moci ve věci rozhodnout. Odkazuje-li přitom zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním značně obecně na právní úpravu vztahující se otázce příslušnosti, kdy tedy například podle § 84 o. s. ř. je k řízení příslušný soud účastníka, proti němuž návrh směřuje, což v případě fyzické osoby je soud, v jehož obvodu se fyzická osoba zdržuje nebo tam má bydliště (§ 85 o. s. ř.), pak se musíme ptát, proč by pro řízení s mezinárodním prvkem neměla zároveň platit zásada zakotvená v ustanovení § 11 odst. 1 o. s. ř.²⁴ Nezbyvá tedy než znovu zdůraznit, že z pohledu mezinárodního práva se prvně řeší otázka (alespoň co se procesní stránky věci týká), který stát bude spor s mezinárodním prvkem rozhodovat. Stanoví-li dále právní řád státu, že tako-

výto spor bude jménem státu rozhodovat orgán státu, pro který platí mimo jiné zásada trvání příslušnosti (*perpetuatio fori*), pak se podle mě tato zásada – ostatně sám zákon k tomu ničeho neuvádí – projeví i v trvání mezinárodní příslušnosti státu (*perpetuatio iurisdictionis*). Konečně – vyjdeme-li opět z rakouské právní úpravy – ust. § 29 JN svůj vztah k řízení s mezinárodním prvkem rovněž pozitivně nedefinuje. Skutečnost, že se zásada trvání příslušnosti ve smyslu § 29 aplikuje i ve vztahu k § 27a JN se dá dovodit snad jen z toho, že od novelty provedené spolkovým zákonem WGN 1997 druhá věta § 29 výslovně zamezuje uplatnění zásady trvání příslušnosti, je-li straně řízení přiznána imunita. Ze shora citované důvodové zprávy ke spolkovému zákonu WGN 1997 [K bodu 4 (§ 29 JN)] však vyplývá, že důvodem tohoto doplnění nebyla potřeba proklamace aplikovatelnosti zásady trvání příslušnosti i na spory s mezinárodním prvkem, ale toliko upřesnění znění výjimky zakotvené ve větě druhé § 29 JN (srovnej k tomu též shora), neboť tato výjimka byla vykládána příliš široce.²⁵

Některé další poznámky k zásadě trvání příslušnosti

José-Domingo Rodriguez-Martin ve svém příspěvku věnovaném principu *perpetuatio*²⁶ přirovnává okamžik zahájení řízení k fotografii, v níž jsou zvěčněny všechny důležité vlastnosti soudního sporu. Usuzuje také [srovnej str. 121], že původ dnešního principu *perpetuatio* je možno hledat v civilním procesu římského práva, kon-

Mayer in Mayer, H. *Das österreichische Bundes-Verfassungsrecht: B-VG; F-VG; Grundrechte; Verfassungsgerichtsbarkeit; Verwaltungsgerichtsbarkeit; Kurzkomentar*. 4. Aufl. Wien: Manz, 2007, s. 306 (komentář k článku 82) k tomu ve svém komentáři k Ústavě Rakouska uvádí, že každý soud je „organisatorisch“ úřadem Spolku.

²³ Ustanovení § 6 zákona č. 91/2012 Sb. oproti tomu již mluví o místně příslušném soudu.

²⁴ Tato otázka je o to zajímavější, že Nejvyšší soud ve svém důsledku zásadu *perpetuatio* výslovně pro spory s mezinárodním prvkem vylučuje jen tehdy, je-li shledán nedostatek příslušnosti (pravomoci) – srov. dikci „že pro závěr o nedostatku pravomoci“. Takovému výkladu by nasvědčovalo i odůvodnění usnesení sp. zn. 29 Cdo 20/2012, podle něhož „není-li dána pravomoc českých soudů (...) v době podání návrhu na zahájení řízení ani v době, kdy soud o tomto návrhu rozhodoval, pak skutečnost, že tato podmínka řízení byla nebo mohla být splněna někdy v průběhu taktó vymezeného úseku řízení, nemá vliv na správnost závěru o nedostatku pravomoci soudu“. Znamená to tedy vlastně, že je-li příslušnost, resp. pravomoc v okamžiku zahájení řízení dána, pak se přece jen zásada *perpetuatio* uplatní?

²⁵ Druhá věta § 29 JN ve znění účinném do 31. 12. 1997 zněla: „[Zásada trvání příslušnosti podle věty první] však neplatí pro takové změny, pro něž byla právní věc odňata z pravomoci [rakouského – v originále tuzemského, poznámka autor článku] soudnictví zcela nebo pro něž byla odňata s působností řádných soudů.“

²⁶ Srov. k tomu José-Domingo Rodriguez-Martin. *Die perpetuatio als Prinzip des ius civile mit Blick auf das spanische und das sächsische BGB*. In: Schmidt-Recla, A.; Schumann, E.; Theisen, F. [Hrsg.] *Sachsen im Spiegel des Rechts: ius commune propriumque*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 2001, s. 115–126.

krétně v litiskontestaci. Leopold Heyrovský v Ottově slovníku naučném²⁷ vysvětluje litiskontestaci jako souhlasný, magistrátem potvrzený projev procesních stran, že spor má být (a v jaké podobě) přednesen na porotce. I přes značný vývoj litiskontestace ji lze podle Leopolda Heyrovského označit za „určení rozepře [dějící se] za účastenství obou processných stran, tedy [za] akt dvoustranný“. Tento dvoustranný akt (jakožto typicky soukromoprávní prvek) ale nejenže vymezoval spor jako takový, ale také zavazoval strany sporu k povinnosti vycházet z takového stavu jejich právní věci, jaký tu byl v době uzavření jejich dohody. Moderní doba pak mimo jiné onen prvek procesní dohody stran, jejíž dodržování garantoval prétor, výrazně potlačila, nicméně princip trvání příslušnosti jako pozůstatek této koncepce přežil i v dnešních procesních předpisech.²⁸

Jistou podobnost s původním mechanismem litiskontestace lze ovšem spatřovat v možnosti uzavřít prorogační dohodu (srov. např. § 37 odst. 2 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním). Přitom i zde platí – a v širším kontextu to souvisí s tématem sledovaným tímto článkem – že to, co bylo mezi stranami ujednáno pro případ eventuálního soudního sporu, se musí dodržovat, a i soud je takovou dohodou vázán. Jak plyne z databáze NALUS, Ústavní soud posuzoval ústavní stížnost,²⁹ kdy obecné soudy odmítly rozhodovat ve věci stěžovatelky (v čemž tato spatřovala porušení svých základních práv a svobod),³⁰ neboť součástí tehdy posuzované kupní smlouvy bylo ujednání, že místem soudu pro všechny spory vyplývající ze smluvního vztahu je Vídeň; nebyla tedy sjednána příslušnost a ve smyslu § 37 odst. 3 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním ani pravomoc českých soudů. Stížnostní argumentaci stěžovatelky, jak se podává z odůvodnění citovaného usnesení sp. zn. IV. ÚS 434/08 Ústavního soudu, lze pro účely tohoto textu subsumovat do tvrzení, že písemné ujednání o příslušnosti cizozemského soudu nevyklučuje pravomoc českých soudů věc projednávat a rozhodnout. Právě-li totiž § 37 odst. 3 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním, že česká organizace může pro majetkové spory písemně ujednat i příslušnost cizozemského soudu, pak onu slučovací spojkou „i“ – jak reprodukuje argumentaci stěžovatelky Ústavní soud – stěžovatelka interpretovala tak, že dohodou o prorogaci je vedle pravomoci soudu dané zákonem založena i pravomoc soudu zvoleného prorogační úmluvou. Je pak zcela na uvážení žalobce (v daném případě stěžovatelky), u kterého z těchto dvou soudů žalobu podá. Stěžovatelka přitom zvolila soud český,

neboť by nemohlo být v České republice rozhodnutí rakouského soudu vykonáno. Ústavní soud následně v návaznosti na tato tvrzení stěžovatelky ve svém odmítavém usnesení zejména zdůraznil, že předvídaní důsledků prorogační úmluvy je úkolem smluvních stran, které vinu za vyskytnuvší se potíže nemohou svalovat na soudy, jež se v důsledku mezi právní úpravy nemohou sporem věcně zabývat.

Byť v řízení, z něhož vzešlo rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 1578/2008, nebyla uzavřena prorogační úmluva, závěry vyplývající z usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 434/08 najdou odezvu i v tomto případě. Důsledkem prorogační úmluvy je mimo jiné stanovení procesních předpisů, jež budou ve věci aplikovány. Stejný důsledek má aplikace procesních pravidel určujících mezinárodní příslušnost státu, jehož orgány (soudy) budou mít pravomoc věc projednávat a rozhodnout. Ať již jsou procesní pravidla soudního řízení daná v důsledku dohody stran (uzavřené většinou v době, kdy není vůbec jisté, zda ke sporu dojde) anebo v důsledku právních předpisů určujících mezinárodní příslušnost státu (stanovených bez ohledu na případné spory v tom kterém případě), vždy by měla být vykládána a aplikována s ohledem na právní jistotu všech účastníků případného sporu. Není udržitelné, aby aplikace a interpretace rozhodných procesních pravidel umožňovala stav, kdy by některému z účastníků řízení nebylo umožněno domoci se spravedlivého rozhodnutí jen proto, že právní norma je vykládána (aplikována) způsobem poněkud připomínajícím činnost hodinového stroje – otočí-li se jeho hodinářem sestavena kolečka o patřičný počet zubů určitým směrem, nastane požadovaná změna, otočí-li se stejná kolečka o shodný počet zubů směrem opačným, vyvolá to předchozí stav. Výklad přijatý Nejvyšším soudem v usnesení sp. zn. 29 Cdo 1578/2008 by s trochou nadsázky mohl vést k tomu, že by například žalobce mohl libovolně měnit své bydliště, sídlo, místo podnikání (tedy v souladu s uvedenou metaforou by mohl měnit směr chodu hodinového stroje) tak, že by orgány (soudy) žádného státu neměly pravomoc ve věci roz-

²⁷ Parafrazováno podle Heyrovský, L. heslo *Litis contestatio* In: *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl 16., Lh – Media. Praha: J. Otto, 1900, s. 165.

²⁸ Volně parafrazováno podle José-Domingo Rodríguez-Martín. *Die perpetuatio als Prinzip des lus civile mit Blick auf das spanische und das sächsische BGB*. In: Schmidt-Recla, A.; Schumann, E.; Theisen, F. [Hrsg.] *Sachsen im Spiegel des Rechts: ius commune propriumque*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 2001, s. 122–123.

²⁹ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 4. 2008, sp. zn. IV. ÚS 434/08 [U 4/40 SbNU 655], jímž byla ústavní stížnost odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.

³⁰ Prvostupňový soud řízení zastavil, když na tomto rozhodnutí nebylo k odvolání ani k dovolání stěžovatelky ničeho změněno.

hodnout. Je ale otázka, zda takováto „reverzibilita“ skutečně byla cílem odst. 1 § 37 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním. Osobně se domnívám, že pro všechny strany sporu (mimo jiné tedy i pro žalobce) by bylo lepší, došlo-li by ihned zpočátku k zastavení eventuálního řízení, nebyla-li by v okamžiku zahájení řízení pravomoc dána, než aby se případné rozhodnutí nezávislého orgánu (soudu) odvíjelo od libovolných aktivit či událostí. Lze-li totiž právní normy rozdělit podle toho, zda obsahují nějaká hodnotící kritéria nebo jsou-li toliko popisná,³¹ pak patrně můžeme odst. 1 § 37 hodnotit jako normu popisnou.³² To ovšem podle mne neznamena, že by neměla být aplikována tak, aby přispívala k naplňování podstaty materiálního právního státu. Jan Filip v jednom ze svých článků³³ naznačil, že při výkladu (aplikaci) práva je nutné uvažovat nejen v intencích řešení konkrétního problému (případu), ale musí být zvažován jak dopad takového řešení v širších souvislostech, tak reakce těch, jichž se přímo dotýká či těch, jež toto řešení budou muset realizovat.³⁴ Soudím, že usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 1578/2008 takto široký kontext nezahrnuje. Přitom již jen z výkladu o litiskontestaci vyplynulo, že je to prétor (tedy stát), kdo je povinen garantovat možnost dosažení spravedlnosti.

Problémy vymezení pravomoci civilních a správních soudů

Petr Lavický se nedávno ve svém článku³⁵ kriticky vyjádřil k vymezení pravomoci mezi civilními a správními soudy. Mimo jiné konstatoval, že jím popisovaná právní úprava nejednoznačně vymezuje pravomoc civilních a správních soudů, ztěžuje přístup k soudu, má negativní dopady na výši nákladů řízení a prodlužuje délku řízení. V této souvislosti zejména zmínil, že neexistuje-li jednotné kritérium pro vymezení soudní pravomoci, lze to považovat za systémovou vadu odvádějící moc soudní od činnosti, k níž je primárně určena, tedy od projednávání a rozhodování věci samé. Učiní-li žalobce svoji úvahu o tom, zda jeho věc mají posuzovat soudy civilní nebo správní, chybně, je jeho žaloba odmítnuta podle soudního řádu správního³⁶ nebo je řízení o ní zastaveno podle občanského soudního řádu a žalobce je poučen, že do jednoho měsíce od právní moci usnesení o odmítnutí žaloby (respektive od právní moci usnesení o zastavení řízení) může podat žalobu u soudu rozhodujícího v rámci civilního (respektive správního) soudnictví. Učiní-li tak ve stanovené lhůtě, má se za to, že civilní (respektive správní) řízení soudní bylo zahájeno již dnem, kdy civil-

nímu (správnímu) soudu žaloba došla poprvé. Protože se ale nároky na žalobní žádání v obou systémech soudnictví liší, nemůže bez dalšího použít žalobu původní. Negativní aspekt prodloužení délky řízení a zvýšení nákladů řízení se nabízí, proto není nutné v rámci tohoto mého článku tyto důsledky podrobněji rozebírat; ostatně Petr Lavický je v tomto ohledu ve svém textu velmi důsledný.

Vyjdeme-li z právě parafrázované problematiky vztahu mezi civilními a správními soudy, musíme jednoznačně uznat, že řešení nastolené usnesením Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 1578/2008 popsané negativní souvislosti odvíjející se od určování pravomoci ještě více prohlubuje. Není totiž samozřejmě možné předpokládat, že by pravidla mezinárodního práva soukromého byla do té míry provázána – jako je to v rámci právního řádu jednoho státu, přičemž i taková národní úprava má zjevně slabá místa – aby soud v jednom státě, jenž zastavuje řízení před ním zahájené z důvodu nedostatku mezinárodní příslušnosti svého státu (a tedy z důvodu nedostatku své soudní pravomoci) dával žalobci poučení, u kterého soudu jiného státu má řízení znovu zahájit. O to méně je představitelné, aby se okamžik podání první žaloby (u soudu, který v mezidobí pozbyl pravomoc ji rozhodnout) stal jakkoliv určující pro eventuální řízení u orgánů jiného státu.

³¹ O. Weinberger [Weinberger, O. *Základy právní logiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 234] jako příklad ryziho popisu uvádí kritérium „po dovršení osmnáctého roku svého věku“ a jako hodnotící kritérium definici „činu pro společnost nebezpečného“.

³² To ostatně plně odpovídá jejímu procesnímu charakteru, byť se domnívám – drže se Weinbergerova členění – že i procesní normy mohou obsahovat hodnotící kritéria. Například § 42 odst. 2 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním hovoří o tom, že soud se v případě řízení ve věcech způsobilosti a opatrovnictví vztahujících se k cizinci omezí toliko na opatření nutná k ochraně jeho práv.

³³ Srov. Filip, J. Nález č. 403/2002 Sb. jako rukavice hozená ústavodárci Ústavním soudem. *Právní zpravodaj*, 2002, roč. 3, č. 11, s. 15.

³⁴ V citovaném článku se Jan Filip částečně kriticky vyjadřuje k nálezu Ústavního soudu z 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01 [N 80/26 SbNU 317; 403/2002 Sb.]. V závěrečných pasážích článku se zabývá tím, zda Ústavní soud v tomto nálezu dostatečně reflektoval důsledky svého rozhodnutí pro aplikační praxi (předmětem citovaného článku je část odůvodnění zmiňovaného plenárního rozhodnutí, kde se plénum Ústavního soudu vymezilo vůči tzv. euronovele Ústavy, tedy vůči ústavnímu zákonu č. 395/2001 Sb.). Jan Filip tak mimo jiné píše: „Ústavní soud by měl podle mého názoru vystupovat zdrženlivěji, spíše jako papež. Ten je prohlášen za neomylného, ale z praxe je známo, že si nedovolí vyslovit něco, o čem by dopředu nevěděl, že s tím nebude všeobecný souhlas přinejmenším mezi dalšími církevními hodnostáři. [v tomto místě citace odkazuje na poznámku pod čarou č. 20, která zní: „I když parafrázuje Hippokrata uznávám, že *ecclesia longa (aeterna), iudex brevis*.“] Tajemství oné neomylnosti tedy asi spočívá nejen ve znalosti toho, co se sděluje, nýbrž také ve znalosti reakce těch, kterým se to sděluje a kteří to budou muset realizovat.“

³⁵ Srov. k tomu Lavický, P. *Problémy vymezení pravomoci civilních a správních soudů*. *Jurisprudence*, 2012, roč. 21, č. 4, s. 3–9. Provádím-li ve svém článku letmý rozbor problematiky vymezení pravomoci mezi civilními a správními soudy, jedná se o volnou parafrázi právě citovaného článku Petra Lavického.

³⁶ Tedy podle zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „soudní řád správní“ nebo jen „ř. s.“).

Hovoří-li Petr Lavický o tom, že neexistuje jednotné kritérium pro určení pravomoci civilních a správních soudů, přičemž v důsledku toho žalobci při podávání svých žalob často chybují, ale i přesto jim zákonodárce poskytuje zejména prostřednictvím ust. § 104b o. s. ř. a § 46 odst. 2 s. ř. s. možnost nápravy, jež sice není ideální, neznamená však odepření přístupu k soudu, kladu si tedy otázku, zda důsledky výkladu přijatého Nejvyšším soudem v usnesení sp. zn. 29 Cdo 1578/2008 jsou i v tomto kontextu akceptovatelné. V případě řešení otázek pravomoci ve smyslu § 37 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním se totiž žalobce ani chybného určení pravomoci dopustit nemusí, neboť kupř. v průběhu řízení nastalá okolnost znamenající nedostatek pravomoci soudů jde zcela mimo jeho sféru vlivu.

Závěry

Výše jsem se snažil ukázat, že otázku trvání mezinárodní příslušnosti státu (respektive trvání pravomoci jeho soudu) řešili, byť poněkud v jiné souvislosti, i v Rakousku. Tamní teorie a judikatura se nakonec ujednotila na závěru, že před polemikou o dostatečně silném vztahu k Rakousku (a od toho odvislé pravomoci rakouských soudů) je třeba dát přednost právní jistotě účastníků řízení. Takovýto přístup koneckonců odpovídá již římskoprávním základem naší právní kultury. Ostatně i řešení zakotvené v občanském soudním řádu a v soudním řádu správním pro vymezení vztahu mezi civilním a správním soudnictvím naznačeným úvahám odpovídá. V neposlední řadě nelze přehlédnout ani rozměr, na něž ve shora cito-

vaném usnesení sp. zn. IV. ÚS 3778/12 upozornil Ústavní soud. Ten, ačkoliv ústavní stížnost odmítl, neboť se stěžovatelka – společnost Honba – domáhala konstatování průtahů v řízení, byť tomu nepřizpůsobila formulaci petitu ústavní stížnosti, zároveň naznačil, že obecné soudy měly zvážit v kontextu tohoto konkrétního případu moderaci povinnosti stěžovatelky nahradit společnosti Nomura náklady řízení.³⁷ S tím lze jen souhlasit. Rozhodovat za dané situace o povinnosti nahradit náklady řízení toliko na základě kritéria zavinění není – v souladu s argumentací citovaného usnesení Ústavního soudu – plně přiléhavé.

Nezbývá mi tedy než věřit, že se Nejvyšší soud bude moci k uplatnění zásady trvání příslušnosti v řízení s mezinárodním prvkem znovu vyjádřit, a to už jen proto, že ust. § 6 zákona č. 91/2012 Sb. je jazykově i obsahově do značné míry s ust. § 37 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním totožné.

³⁷ Ústavní soud v usnesení z 1. 11. 2012, sp. zn. IV. ÚS 3778/12 zopakoval, že do otázek nákladů řízení ingeruje jen velmi zdrženlivě – zvláště měl-li by obecným soudům stanovit povinnost aplikace § 150 o. s. ř. v konkrétní věci. Vzhledem k relaci mezi stěžovatelkou jako právnickou osobou a výší náhrady nákladů řízení v tomto případě stanovenou pak ani k zásahu do ústavní stížnosti napadených rozhodnutí nepřistoupil. Ústavní soud navíc nepřehlédl, že z odvolání stěžovatelky nebylo patrné, že by moderaci v tomto směru navrhovala. Pokud stěžovatelka po Ústavním soudu konečně žádala, aby přezkoumal, zda skutečně není dána příslušnost (a tím i pravomoc) zejména s ohledem k ostatním stěžovatelkou tvrzeným ekonomickým aktivitám společnosti Nomura na území České republiky, pak tato otázka – podle výslovné díkce právě parafrázovaného usnesení sp. zn. IV. ÚS 3778/12 – zaměstnávala obecné soudy několik předchozích let a Ústavní soud zde diskrepanci ústavněprávního rozměru nezjistil.

Kontext držby a vydržení vlastnického práva v novém občanském zákoníku

PETR BĚLOVSKÝ, PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY, KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

S novým občanským zákoníkem jsou do našeho právního řádu uvedeny nejen instituty, které mají svoji historickou tradici v českém právu, potažmo v kontinentálním právním systému. Společně s nimi byly zavedeny také instituty zcela nové, které v historii našich soukromoprávních

kodexů nemají obdoby. Jeden z nich představuje poměrně unikátní koncepce držby vlastnického práva, která vychází z unifikovaného chápání držby, tedy spojení držby věci a držby práva, a to včetně vlastnického práva. Ustanovení § 989, odst. 1 NOZ tak zní: „Vlastnické právo drží ten, kdo se věci ujal, aby ji měl jako vlastník.“ Následně § 1089 odst. 1 NOZ stanoví: „Drží-li poctivý držitel vlastnické právo po určenou dobu, vydrží je a nabude věc do vlastnictví.“